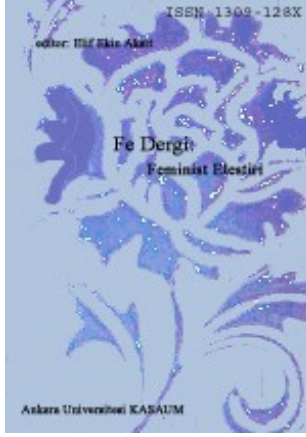


Yayımlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara



Fe Dergi: Feminist Eleştiri 6, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Mekân ve mekânın algılanış biçimleri: Halide Edib Adıvar'ın otobiyografisi *Mor Salkımlı Ev* üzerine bir inceleme

Manolya Harnuboğlu

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 22 Aralık 2014

Bu makaleyi alıntılar için: Manolya Harnuboğlu, "Mekân ve mekânın algılanış biçimleri: Halide Edib Adıvar'ın otobiyografisi *Mor Salkımlı Ev* üzerine bir inceleme" *Fe Dergi* 6, no. 2 (2014), 25-43.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/12_3.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Mekân ve mekânın algılanış biçimleri: Halide Edib Adıvar'ın otobiyografisi *Mor Salkımlı Ev* üzerine bir inceleme

Manolya Harnuboğlu*

Mekân kavramı, geçmişten günümüze tartışılmalan bir konu olma özelliği taşımaktadır. Mekânla ilgili tartışmaların başında mekânın farklı tanımlarıyla mekânın farklı algılanış biçimleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, Halide Edib Adıvar'ın otobiyografik anısı Mor Salkımlı Ev'de mekân kavramı ve mekânın algılanış biçimleri, dolayısıyla mekânsal duraklar ve aidiyetler ile mekânsal deneyimler ve hareketlilik dikkate alınarak, yazarın mekân algısı ve bunu, eserlerine yansıtma biçimi irdelenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada geçen "mekânın algılanış biçimleri" dört ana noktayı kapsamaktadır. İlki, mekânsal duraklar iken, ikincisi mekânsal aidiyetlerdir. Mekânsal deneyimler ve hareketlilik ise mekânın diğer algılanış biçimlerini teşkil etmektedir. Bu noktada, mekân, mekâna yüklenen anlamlar ve bu anlamların bireyin gündelik yaşantılarına etkileri dikkate alınacaktır. Bütün bu hususlar dikkate alındığında, Halide Edib'in mekân algısı ile bunu söz konusu eserine nasıl yansıttığını da altı çizilmeye çalışılacaktır. Halide Edib, kadınların güçlü olmaları gerektiğini her fırsatta dile getiren bir yazardır. Dolayısıyla, Halide Edib'in feminist çerçeveye uygun, kadınların lehine fikir ve söylemleri bulunmaktadır. Kadın-erkek eşitliğini vurgulayan yazar, değişik yerlerde yazarak daha büyük kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir. Bu uğraşlar, Halide Edib'in kadın hakları bağlamında çaba sarfettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Mekânın algılanış biçimleri, Halide Edib Adıvar, Mor Salkımlı Ev, Otobiyografi

Space and different perceptions of space: A study on Halide Edib Adıvar's autobiography *Mor Salkımlı Ev*

The concept of space is a long-lasting subject of debate. Among these debates, there are different definitions of space and different ways of perceiving the space itself. In this study, the concept of space and its different perceptions in Halide Edib Adıvar's autobiographical work Mor Salkımlı Ev are taken into consideration. In addition, spatial stops, belongings, experiences and mobilities are also considered. By taking all these aspects into consideration, author's perception of space and her way of reflecting her perspective to her works are also questioned. In this study, "ways of perceiving space" consist of four parts. While the first one is spatial stops, the second one is spatial belongings. Also, while the third one is spatial experiences, the last one is spatial mobility. At this point, the concept of space, the meanings of space at hand and the effects of these meanings upon individual's daily life are taken into account. While taking all these points into account, it might be possible to highlight Halide Edib's way of perceiving and reflecting the space itself. Halide Edib is a writer, who always lays stress on women's strength. Halide Edib is a pro-feminist herself, who has a feminist point of view of life. Halide Edib, who gives importance to woman-man equality in every field of life, is an author with so many articles in most works and magazines. Halide Edib tries to write publicly so as to enlighten women and the society itself. So, it is important to realize Halide Edib's attributions to feminist studies in the context of women's rights.

Key Words: Space, Ways of Perceiving Space, Halide Edib Adıvar, Mor Salkımlı Ev, Autobiography

Giriş

Mekân kavramı, geçmişten günümüze tartışılmaya devam eden bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla, mekân ile ilgili bu tartışmaların ortaya çıkan tezahürleri olmuştur. Bunların başında ise mekânın farklı tanımları ve mekânın farklı algılanış şekilleri bulunur. Mekânın tanımına ilişkin yapılan girişimlerde mekânın algılanış biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, Halide Edib Adıvar'ın otobiyografik anısı *Mor Salkımlı Ev*'de mekân kavramı ve mekânın algılanış biçimleri, dolayısıyla mekânsal duraklar ve aidiyetler ile

*Mustafa Kemal Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitim-Öğretimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Okutman

mekânsal deneyimler ve hareketlilik dikkate alınarak yazarın mekân algısı ve bunu eserlerine yansıtma biçimi irdelenmeye çalışılacaktır.

Mekân kavramı değişik otoritelerce farklı şekillerde tanımlanmaktadır. İlk olarak, Cenk Özbay ve İlkay Baliç'e göre, mekân "zamandan ve orada yürütülen çok çeşitli ilişkilerden bağımsız, içi doldurulan bir boşluk gibi değil; üzerine yüklenen simgeler ve bunların taşıdığı tarihsel anlamlar dolayısıyla, cinsiyet ilişkilerinin nasıl vücuda geldiğini etkileyen (ve" dolayısıyla "bunlardan etkilenen) yeni simgelerin de beraberinde üretildiği bir alan"dır.¹ Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi, mekân sadece bir yer olarak değil, yüklenen anlamlar ve cinsiyet ilişkileriyle bağlantısı dolayısıyla üst bir noktada konumlandırılmaktadır. Buna ek olarak, mekânın önemine değinen Aslı Zengin'e göre, mekânın tanımı şöyledir: "Mekân dediğimiz şey, belirli bedenlerin kurulmasında aktif bir görev üstlenerek, öznelin bedensellikleri üzerinde derin izler" bırakmaktadır.² Dolayısıyla, "farklı mekânların ve sosyokültürel çevrelerin belirli psikolojiler, duygusallıkla ve somut davranış biçimleri yaratarak bedenleri nasıl ürettiğine ve şekillendirdiğine bakmak önemli bir mevzu"dur.³ Her iki tanımda da dikkat çeken noktanın, mekân ile simgelerin ve bedenlerin üretiminin söz konusu olduğu görülmektedir. Mekânın Türk modernleşmesindeki yeri dikkate alındığında, kamusal alan ile özel alan kavramları ön plana çıkmaktadır. Halide Edib'i konu alan Ayşe Durakbaşı'ya göre,

"Türk modernleşmesinin yarattığı "kamusal alan"da benimsediği, orta ve üst sınıftan kadınlara yönelik hoşgörü ve kapsayıcılık ise, toplumsal cinsiyet kimliğinin, profesyonel mesleklerdeki kadınlar için bile esas olarak ev içinde yaratılan düzen ve mükemmellikte tanımlanmasıyla destekleniyordu. Ya da şöyle söyleyebiliriz, orta sınıftan eğitilmiş kadınların, "kamusal alan"daki varlığı, erkekler ve genelde cinsiyetçi, ataerkil toplumsal düzen için bir tehdit oluşturuyordu; çünkü kadınların özel alanda erkeklerine olan hizmetlerinde kusur etmeyecekleri adeta garanti altına alınmıştı!"⁴

Kamusal alan, her ne kadar Türk modernleşmesiyle kadınlara açık hale gelse de özel alan korunaklı bir haldeydi. Diğer bir deyişle, kamusal alan erkeklerin ev içi eril tahakkümünü zedeleyecek bir noktada değildi. Kadın hem özel alanda ona biçilmiş rolleri üstlenmek zorunda kalıyordu, hem de kamusal alanda görünürlük elde etmişti. Önemli bir kavram olan mekânın, insanlara ve fakat feminist bağlamda kadınlara etkisini, beden üzerinden okumak mümkündür.

Bu noktada, mekân ile beden arasındaki ilişkinin bir başka boyutuna değinen Zengin'e göre, "mekânların birer iktidar aracı olarak nasıl işlev gördüğü" noktası önem teşkil etmektedir.⁵ Bu husus, mekân ile iktidar kavramlarını bir araya getirerek mekânın cinsiyeti ile ilgili bilgi vermektedir. İktidar erkek egemenliğinde olduğundan yüklenen anlamlarla birlikte mekânın erilleştirildiği söylenebilir. Bu noktada, başka bir perspektiften bakmak gerekirse, "[i]nsanların, yaşadıkları mekânları ve kimlikleri arasında sıkı sıkıya bir bağ vardır. Çünkü onlar bu "mekân"dan/"ev"den dünyaya bakar ve etraflarında olup biten her şeye bu "mekân"daki donanımları nispetinde anlam vermeye çalışırlar."⁶ Dolayısıyla, mekân olgusu, kimlik oluşumunda da ön plana çıkmaktadır. Kişinin mekânla etkileşimi, kişiliğine de yansımaktadır. Kısacası, İbrahim Tüzer'in deyişiyle, "[i]nsanın "ev"iyle olan bağlantısı, aslında onun "dünya" ile olan bağlantısı kadardır."⁷ Burada, bir mekân olarak evin, insanın hayatında stratejik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu noktada, bireyin kentle olan ilişkisi de bizlere ipucu verebilir. Çünkü "[e]ril kenti konuşmak ve hakkında fikir üretmek, şiddet, bekâret, askerlik, tecavüz, evlilik, aile, çocuk, insan hakları, ev, din, kent, kamusal mekân, vicdani ret, Ermenilik, Kürtlük, ulusallık... gibi sınırsız sayıdaki son derece tekinsiz, güncel kavrama da bağlı."⁸ Dolayısıyla, ev gibi yaşanılan eril kent de kadının, eviyle, sokaklarla ve kentle ilişkisini belirlemektedir.

Bu çalışmada geçen "mekânın algılanış biçimleri" dört ana noktaya vurgu yapmaktadır. İlki mekânsal duraklar iken, ikincisi mekânsal aidiyetlerdir. Mekânsal deneyimler ve hareketlilik ile birlikte bir bütün halinde ele alınacak olan mekânın algılanış biçimleri, bizlere mekân, mekâna yüklenen anlamlar ve bu anlamların bireyin gündelik yaşantılarına etkileri hakkında bilgi verecektir. Dolayısıyla, bu kavramların sınırlarını çizmek gerekmektedir. Mekânsal duraklar dendiğinde, ev, aile bireyleri ve ayrıca evlilikler göz önünde bulundurulacaktır. Halide Edib'in evliliği, her ne kadar mor salkımlı evden taşındıktan sonra gerçekleşse de yazarın hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Dolayısıyla, ev mekânı olan mor salkımlı ev ile aile bireyleri ve sonraları deneyimleyeceği evlilik kurumu, yazarın mekâna ilişkin duygu ve düşüncelerini çözümleme noktasında ipucu sağlayacak hususlardır. Bu hususlar, başka ev mekânlarını da deneyimlemiş olan yazarın, mekânla ilişkili olarak hem olumlu hem de olumsuz ruh hallerini irdelemeyi mümkün kılmaktadır. Bu hususların dikkate alınma amacı, söz konusu otobiyografideki ana karakter ve anlatıcı olan Halide Edib'in mekân ile etkileşimlerini ve bu

etkileşimlerin onun üzerindeki olumlu veya olumsuz tezahürlerini ortaya çıkarmaktır. Mekânsal aidiyetlere gelince, adından da anlaşıldığı gibi, milliyetçiliği de içeren milli duygular ile Halide Edib'in mekânsal aidiyetleri ele alınacaktır. Kızkardeşlik kavramını da içeren, kadınlar arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin ele alınacağı bu bölümde, söz konusu kavramlar ele alınırken toplumsal cinsiyet ile ilişkisi üzerinde durulacaktır. Buna ek olarak, mekânsal deneyimler söz konusu olduğunda, yatılı okul, siyasi parti ve kadın örgütleri kapsam dâhilindedir. Son olarak, mekânsal hareketlilikte ise söz konusu eserde Halide Edib'in yaşadığı mahalle, şehir ve ülke dikkate alınacaktır. Bunun yanı sıra, Halide Edib'in görevli ve sürgün olarak gittiği ülkelere de değinilecektir. *Mor Salkımlı Ev*'in anlatıcısı Halide Edib'in mekânsal hareketliliği, söz konusu eser göz önünde bulundurularak irdelenecektir. Dolayısıyla, Halide Edib'in saklı coğrafyaları ile korku mekânlarını ve mekânsal sınırlarını ön plana çıkarmak amaçlanmaktadır. Bütün bu hususlar dikkate alındığında, Halide Edib'in mekân algısı ve bunu söz konusu eserine nasıl yansıttığı, altı çizilmesi gereken önemli bir noktadır. 9

Halide Edib'in yaşam öyküsü dikkate alındığında, "Halide Edip farklı kaynaklara göre 1882 ya da 1884 yılında dünyaya gelir" ve "[k]üçük yaşta annesini kaybeder."¹⁰ Buna ek olarak, Hacı Murat Arabacı'ya göre, "Halide Edib Adıvar 1882 yılında İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu."¹¹ Anne ve babasına gelince, "[a]nnesi Fatma Bedrifem, babası o zaman Ceyb-i Hümayun Başkâtibi olan Edip Bey'dir."¹² Abdullah Uçman'ın sözleriyle, Halide Edib, "Selanikli Mehmed Edip Bey'in kızıdır. İstanbul'da Beşiktaş-Ihlamur'da dünyaya geldi. Küçük yaşta annesini kaybedince çocukluğu anneannesinin yanında, onun terbiyesi altında geçti."¹³ Halide Edib'in anneanesi Haminne, yazarın hayatında büyük bir rol oynamıştır. Çocukluğunda anne sevgisinden yoksun kalan Halide Edib, sosyo-ekonomik durumları iyi olduğu için eğitim alabilmiştir. Edebiyata olan yatkınlığı ise, Halide Edib'in önemli bir yazar olacağına göstergesidir.

Halide Edip, otobiyografisini 2 cilt halinde yayımlamıştır. 1. cilt *Mor Salkımlı Ev* adını taşıırken, ikincisi *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'dır. Ünlü'nün deyişiyle, "[b]irinci cilt Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcına kadar olan süreçte, daha çok çocukluk anılarının, bireyselliğin gelişme aşamalarının, sosyal ve psikolojik ipuçları eşliğinde anlatıldığı *Mor Salkımlı Ev*'dir."¹⁴ Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi, Halide Edib, hayatını *Mor Salkımlı Ev*'de anlatırken çocukluk ve gençlik yılları ön plandadır. Dolayısıyla söz konusu eserde Halide Edib'in çocukluğu, ailesi ve gördüğü eğitim ön plana çıkarken, yetişkinlik döneminde de Milli Mücadele'ye katılım sürecinin izlerini sürmek mümkündür.

Kadın bakış açısıyla dönemi yazıya döken Halide Edip, otobiyografilerinin dışında da pek çok eser vermiştir. "Başta Sinekli Bakkal, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye, Handan gibi çok sayıda romanı, hikâyeleri, tiyatro eserleri ile" Halide Edib, "Türk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biridir."¹⁵ Özetle, Halide Edib, edebiyatımızın ve siyasi tarihimizin önemli figürlerinden biridir.

Mor Salkımlı Ev

Otobiyografik anı olarak *Mor Salkımlı Ev*, Halide Edib'in öz yaşam öyküsünü kapsamaktadır. Öz yaşam öyküsü denilince, farklı çeşitleri olduğunu görmekteyiz. Carolyn G. Heilbrun'a göre, "[b]ir kadının yaşamını yazmanın dört yolu vardır: Kadın, yaşamını özyaşamöyküsü dediği biçimde kendisi anlatabilir; kurmaca adı altında yazar olarak anlatabilir; kadın ya da erkek bir yaşamöyküsü yazarı, kadının yaşamını yaşamöyküsü adı altında yayımlayabilir; ya da" en nihayetinde "kadın, bilincinde olmaksızın, yaşamını yaşamadan önce, o süreci tanımadan ya da adlandırmadan yazabilir yaşamöyküsünü."¹⁶ Burada, Halide Edib, birinci tür olan kendi öz yaşamını yazan kadınlar grubuna girmektedir. 1900'lü yıllarda dönemin siyasi koşullarından dolayı, hem kadın anlatıcı olmak hem de hayatını insanlara açmak sakıncalı olsa da, Halide Edib, bunu başarmış bir kadın yazardır. 1. ve 2. Meşrutiyet'in ilanı ve ayrıca Balkan Savaşı ve 1. Dünya Savaşı'nın yaşandığı Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilan edilmesi sürecini de kapsayan geniş bir zaman dilimindeki siyasi olaylar ve çalkantılar düşünüldüğünde, kadınların, haklarına ve mutlak özgürlüğe kavuşmaları tam olarak mümkün olmamıştır. Halide Edib'in tüm bu siyasi olayları yaşadığı dikkate alındığında, yazarın otobiyografik anı eserleri dönemin siyasi ve ekonomik yönünü göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bu noktada, kadınların kendi kişisel tarihlerini yazıyor olmalarının önemini vurgulamak gerekmektedir. Kadınlar, kendi kişisel tarihlerini yazarak kadınlar arası bilginin ve deneyimin paylaşılmasına katkıda bulunmaktadırlar. Heilbrun'a göre, "[k]adınlar, öyküleri birbirlerinde bulacaklardır; yaşamlarının, umutlarının, kabul edilemez fantezilerinin öykülerini birbirleriyle paylaşacaklardır"¹⁷ Dolayısıyla, kadınlar arasındaki paylaşım, kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerini ve bu paylaşımından yararlanmalarını sağlamaktadır. Bu paylaşımların nasıl yapıldığı, hangi metinler aracılığıyla yapıldığı da önem taşımaktadır. Eser Köker'e göre,

“[k]urmacadan destek alarak gündelik hayatın bilgisini yani anıları, mektupları, günlükleri ve düşleri öğretme/ öğrenme sürecine katan biyografiler ve otobiyografiler, bilgi kuramında kırk yıldır nesnellik iddiası taşıyan diğer metinler kadar önemli, hatta belki biraz daha önemli olmaya başlamıştır.”¹⁸ Dolayısıyla, kullanılan farklı metinlerle, kadınların kendilerini daha açık ve net bir şekilde ifade edebilmelerinin yolu açılmıştır.

Halide Edib’in *Mor Salkımlı Ev* adlı otobiyografik anı kitabı iki ana bölümden oluşmakta, yazarın çocukluk yıllarından yetişkinlik dönemine kadar olan süreci kapsamaktadır. İlk bölüm 12 kısımdan oluşurken, ikinci bölüm “Suriye ve Arap Diyarı” başlığını taşımaktadır. İlk başta ise “Sunuş” bölümü bulunmaktadır. Eserin sonlarına doğru, epilog ve “*Mor Salkımlı Ev*’in Hikâyesi” adlı bölümler bulunmaktadır. En sonda ise yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir. Görüldüğü gibi, ilk bölüm kitabın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu anı kitabında, “*Mor Salkımlı Ev*’in Hikâyesi” adlı son bölümü kaleme alan Selim İleri’ye göre, “*Mor Salkımlı Ev*, yakın tarihimizin ruh iklimini anlamak, kavramak ve o iklimde yaşamak açısından eşsiz bir anı kitabıdır.”¹⁹ Çünkü günün siyasi ve ekonomik koşullarını tasvir etmektedir. “Burada Halide Edib, kendi çocukluğunu, yetişme yıllarını, ilk yazılarını, ilk evliliğini, eşinden ayrılışını, Milli Mücadele’ye hangi sebeplerle başladığını kaleme getirirken; bir yandan da imparatorluğun son dönem peyzajını çizer.”²⁰ Buna ek olarak, *Mor Salkımlı Ev*’in diline değinen İleri’ye göre, “Halide Edib, eserinin başında, bir algılama çağına başlangıcına kadar, üçüncü tekil kişi anlatımı tercih eder.”²¹ Ancak, “[h]emen sonra, Halide Edib’in kendisi objektifin yerine geçecek ve anılarını artık kendi söylemeye koyulacaktır.”²² Dolayısıyla, Halide Edib’in anlatımı ve kullandığı dil ön plana çıkarılmıştır.

Halide Edib ve Halide Edib’in mekân algısına gelince, Funda Şenol-Cantek’e göre, “Halide Edib’in mekân algısı, her duyarlı insanda rastlanabileceği üzere, düşünce ve duygu dünyasını besler.”²³ Diğer bir deyişle, “[e]v onun için barınaktan, sokak bir zarfın üzerindeki adresin parçası olmaktan ibaret değildir, şehrin ise neredeyse canı vardır.”²⁴ Halide Edib için mekân önemli bir olgudur ve Halide Edib’in mekâna yüklediği anlamlar eserlerini daha güçlü kılmaktadır. Yazarın betimlemeleri de, böylelikle, canlıdır ve okuyucuya o mekânın ruhu olduğunu hissettirir. “Bunu anılarını, romanlarını ve diğer metinlerini izleyerek görebiliriz.”²⁵ Örnek vermek gerekirse, “[ç]ocukluk anıları *Mor Salkımlı Ev*’in çağrıştırdıklarıyla hatıra gelir.”²⁶ Kısacası, “[r]oman ve hikâyelerin yanı sıra, biyografi ve otobiyografiler de kadınlar arası bilgi aktarım süreçlerinin takip edilebileceği verimli alanlardır.”²⁷ Bu sebeple, otobiyografik anılar, mekân ve yaşanan dönem ile ilgili çarpıcı bilgiler sunmaktadır.

Mor Salkımlı Ev Eserinde Mekânsal Duraklar

Halide Edib’in, Beşiktaş’taki mor salkımlı ev ile arasında psikolojik bir bağ bulunmaktadır. Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev*’in “Birinci Bölüm”ünden önce şu satırları yazmıştır: “İçimde, mor salkımlı bir ev var, Beşiktaş taraflarında idi. Çocukluğum o evde geçti, gittim aradım, bulamadım, yanmış... Onu yazacağım.”²⁸ Bu satırlar mor salkımlı evin yazarın nezdinde ne kadar önemli olduğunu vurgulaması açısından önem taşımaktadır. Halide Edib, çocukluğuna ve çocukluğunu geçirdiği mor salkımlı eve dair olumlu izlenimlere sahip olduğundan dolayı, evi onun için önemli bir mekân haline gelmiştir. Evinden taşındıktan yıllar sonra evinin izini sürmesini, bu olumlu duygulara bağlayabiliriz. Ev, toplumsal cinsiyete dair ilişkilerin belirgin olduğu bir mekândır. Mor salkımlı evde Halide Edib, kimsenin ona karışmadığı, özgür bir ortam yakalamıştır. Bu olumlu durum, özellikle Haminne ve Büyükbaba tarafından sağlanmıştır. Bu sebeple mor salkımlı ev, estetik güzelliklerinin yanı sıra küçük kız için özgürlüğünü simgeleyen bir mekân olduğu için Halide Edib eviyle ilgili olumlu duygulara sahiptir. “Küçük kız ... kendisinin doğmuş olduğu söylenen, pencerelerinden mor salkımlar sarkan odada yatardı.”²⁹ Mor salkımlar, estetik anlamda küçük kızın mutlu edebilecek nitelikteydi. “Bahçeden gelen kokuların, gözü okşayan tabiat renklerinin arasında küçük kızın içi şevkle dolmuştu.”³⁰ Bu noktada, Halide Edib’in eviyle duygusal bağlantısı önem taşımaktadır. Yazarın mor salkımlı evi için beslediği pozitif duyguları, söz konusu eser boyunca hissetmek mümkündür. Anı kitabının adı da yazarın, evine karşı beslediği olumlu duyguların ürünüdür.

Halide Edib, Beşiktaş’taki mor salkımlı evden bahsetmeye şu şekilde devam eder: Küçük kız Halide’nin “[h]afızasında hayat, kendini kayda başladığı ilk devrin hiç unutamayacağı zemini, Beşiktaş’ta, doğduğu evde başlar.”³¹ Bu ifadelerden mor salkımlı evin Halide Edib için saklı coğrafya olduğunu, yazarın bu evde kendini mutlu hissettiğini söylemek mümkündür. Yazarın saklı coğrafyası olan bu evde, Halide Edib, olumlu çağrışımlara sahip olduğu için kendini mutlu ve huzurlu hisseder. Mor salkımlı evin tasviri şöyledir:

“Bu ev, İhlamur’a giden uzun caddeye inen, birbirine muvazi dik yokuşlardan birinin hemen hemen tepesindedir. Bu evden sonra gelen kocaman kırmızı kâgir konak, bu yokuşun son evidir. Tepenin solu koyu yeşil çamlar, nazlı söğütler arasında Abdülhamid’in Beyaz Saray’larını görürken sağ tarafı Adalar Denizi’nin mavi sularına bakar.”³²

Mor salkımlı ev, olumlu çağrışımlarıyla yazarı öylesine etkilemiştir ki “[b]u ev, yarım asırdan ziyade, bazan da her gece, bu küçük kızın rüyalarına girmiştir.”³³ Halide Edib’in bu eve mor salkımlı ev demesinin nedeni aşağıdaki gibidir: “Arka taraftaki bahçeye nazır pencereler, çifte merdivenlerin sahanlıklarındaki ince uzun pencereleri, baştan başa mor salkımlıdır ve akşam güneşinde mor çiçekler arasında camlar birer ateş levhası gibi parlak.”³⁴ Halide Edib’in mor salkımlı evi tasvir ettiği bu cümleler etkileyicidir. Okuyucu da mor salkımlı evin, yazarın düş dünyasında oluşturduğu imgeyi rahatça görebilmektedir.

Kişinin eviyle olan iletişim ve etkileşimine vurgu yapan Alberto Eiguer’e göre, “[e]vden yola çıkarak rüya görürüz, hülyalar onu besler, rüyalarımızda ve yanılmalılarımızda o vardır...”³⁵ İşte bu durumda da küçük kızın aklında, güçlü ve olumlu çağrışımlarından dolayı mor salkımlı ev vardır. “Ve doğduğumuz evden söz etmek, kökenlerimizden, dünyaya gelişimizden ve atalarımızdan söz etmektedir. Temel model ailenin ev modeli olarak kalır.”³⁶ Dolayısıyla, daha önce de belirtildiği gibi, Halide Edib’in mor salkımlı evden bahsetmesi ve otobiyografik anı kitabına bu ismi vermesi, manidardır. Mor salkımlı ev, Halide Edib’i ve özellikle çocukluk ve yetişme yıllarını yansıttığı için stratejik bir öneme sahiptir.

Halide, Haminne diye hitap ettiği anneannesine düşkündür. Anneannesinin etkisinde kaldığını şu satırlarda görmek mümkündür: “Haminne’nin de üzerimdeki tesiri Büyükbaba kadar mühim olmuş, ikisinden de birçok şeyler tevarüs etmişimdir.”³⁷ Dolayısıyla, Halide’nin annesi, Halide küçük yaştaiken göçtüğü için Halide’nin Haminne ve Büyükbaba ile bağları sağlamlaştırmıştır. Üçü de aynı evde kalmaktadırlar. Dolayısıyla, aile bireylerinin aynı evde ikamet edip etmemeleri sosyal ilişkiler bağlamında önemlidir. “Birlikte ikamet ederek birbirlerini sevmeyi öğrenebileceklerdir, çünkü ruhsal bağ çoğunlukla her gün kurulan bir şeydir.”³⁸ Dolayısıyla, annesinin yokluğu ve mor salkımlı evde Haminne ve Büyükbaba’nın varlığı, Halide’yi Haminne’ye ve Büyükbabası’na yakınlaştırmıştır. Kısacası, “[a]ile olarak birlikte yaşamının rolü önemlidir, en azından aile üyelerinin dengesi için temeldir.”³⁹ Dolayısıyla Halide’nin etrafında birilerinin olması, küçük kız açısından olumludur. Halide, mor salkımlı evde kendini mutlu ve güvende hissetmektedir. Mor salkımlı evdeki olumlu yaşantıları, mor salkımlı evin küçük kızın hafızasında güvenli ve özlem duyulan bir yer olmasını sağlamıştır. Aynı şekilde, Haminne ve Büyükbaba’nın varlığı da Halide için güven vericidir. Eiguer’e göre, “[y]akınımıza kendimizi açmak için en nihayetinde onunla kendimizi güvende hissetmemiz gerekir.”⁴⁰ Küçük bir kız çocuğu olarak Halide’de bu güven duygusu vardır. Çünkü Halide Edib’in güvenliği, Haminne ile başlamış, büyükbabasının varlığıyla pekiştirilmiştir. Diğer bir deyişle, bu güvenliğin oluşmasının nedeni, eril iktidarın varlığıdır. Büyükbabası sayesinde, eril kentin yıkıcı etkileri Halide Edib için dışarıda bırakılmıştır. Ancak Büyükbaba’nın varlığı, eril iktidarın kendini tekrar kurmasına neden olmaktadır. Mekânın erilliği, Halide Edib’e çocukluğunda güvenli bir ortam sağlarken, yetişkin yıllarında Halide Edib, eril tahakkümden kaçış yollarını arar. Çünkü eril kent, Halide Edib’in kamusal alanda görünürlüğünü ve güvenliğini sekteye uğratmıştır. Ayşe Durakbaşa, özel alan ile kamusal alan arasındaki bağlantıyı şu şekilde ifade etmiştir: “Osmanlı’nın son döneminde, Osmanlı’nın üst sınıflarını oluşturan paşa konakları ve uzantılarında oluşan kamusal alan biçimleri, Cumhuriyet döneminde özel alan ve kamusal alan arasında sınırları belirginleşen bir yapılaşmaya dönmüştür, diyebiliriz.”⁴¹ Dolayısıyla Osmanlı’nın son dönemleri, kadınların kamusal alanda pek fazla görünür olmadıkları bir dönemdir. Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı öncesi gergin siyasi ortam, eril tahakkümün etkilerini belirginleştirmiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde, siyasetin eril etkilerinden dolayı, kadınların kamusal alanları ön planda olmamıştır. Kadınların kamusal alan düzeylerini görebilmenin başka bir yolu da, kadınların evliliklerine bakmaktır. Çünkü sosyal bir kurum olan evlilik kurumu, kadınların özel alan ve kamusal alan arasında yaşadıkları çatışmaların ve gelgitlerin gözlemlenebildiği ve ayrıca kadınların toplumsal normlara göre hareket etmelerini öngören bir mekanizmadır.

Halide Edib’in hayatında pek çok mekânsal durak vardır. Bunlardan biri de Halide Edib’in yapmış olduğu evliliklerdir. Bu noktada, Halide Edib’in iki evlilik yaptığını belirtmek gerekmektedir. Halide, ilk evliliğini mezun olduktan sonra matematik hocası Salih Zeki Bey ile yapmış ve ondan iki oğlu olmuştur. Halide’nin Koleji’den matematik hocası Salih Zeki Bey, Halide’ye evlenme teklifi yapmıştır. “Senenin sonlarına

doğru, benimle evlenmek için bir teklif yaptığı zaman, düşünmeden kabul ettim.”⁴² Ancak evlilikleri devam etmemiştir. Halide Edib, Salih Zeki Bey’in tekrar evlenmeyi istemesini gerekçe göstererek ondan boşanmıştır. Aslıhan Ünlü’nün sözleriyle, “1910’da Salih Zeki Bey’in kendisiyle nikâhlıyken yeniden evlenmesi üzerine eşinden boşanır.”⁴³ Bu kısım, çok fazla dile getirilmemiş, üstünkörü geçilmiştir. Dolayısıyla, karı-koca arasında neler geçtiğini ayrıntısıyla bilememekteyiz. Bu noktada, Halide Edib’in ev kadınlığını algılayış biçimi dikkate alınacak olursa, “[e]v kadını rolünü çok ciddiyetle ele almıştım.”⁴⁴ Bir yandan da çalışmalarına devam ettiği söyleyen Halide Edib, evliliğindeki sorunları çok fazla açmamıştır. Halide Edib’in evliliğinde yaşadığı buhranlı günleri dikkate alacak olursak, “[e]vlilik, kadınları tutsak eden, onların yaşamlarını yazanları yanılta en direngen mittir.”⁴⁵ Halide Edib, bu tutsaklıktan çıkmak için boşanmayı tercih etmiştir.

Halide Edib’in evlilik hayatını irdelerken dikkatimizi çeken ilk husus, Salih Zeki Bey’in önceki eşinden olan oğlunun, Halide Edib ile aynı evde kalmasıdır. Halide Edib’in kocasının oğluyla ilgili yaptığı yorumlarda, Halide Edib’in hem mekân algısını hem de sürekli ev mekânını değiştirmenin kendisi üzerinde yarattığı olumsuz duyguları görmek mümkündür. Halide Edib’e göre, “[ç]ocukların hayatlarının iki eve ayrılması, onların hayatlarının tabii olarak, onlara iki ayrı muhitin havasına intibak etmek mecburiyetini yükletir” ve “[b]unun nasıl bir iç istikrarsızlığına sebep olduğunu tecrübe etmiş olduğum için, ona karşı içimde hem acımak ve hem de mesuliyet hissi vardı.”⁴⁶ Bu ifadeler, ev mekânının sürekli değişmesinin Halide Edib’e iyi gelmediğini göstermektedir. Üvey oğlunun, kendisinin evinde mutlu olduğunu söyleyen Halide Edib, üvey oğlunun kendilerinde kalmak isteyebileceğini de belirtmiştir. Salih Zeki Bey’in oğlunun, Halide Edib’in kardeşleriyle oynadığı da belirtmek gerekmektedir. “Hatta ben de zaman zaman bu oyunlara katılırdım. Maamâfih, ona karşı bir analık vazifem olduğunu da hissederdim.”⁴⁷ Burada, Halide Edib, “analık vazifesi”ni yerine getirmesi gerektiğini hissettiği için toplumun kadınlar için belirlediği norm ve kurallara uymaya çalışır. Çocuklarla oyun oynamayı istemesine rağmen, evli bir kadın olarak üvey oğluna analık yapabilmesi için, Halide Edib’in toplumca kabul görmüş bazı davranış kalıplarını dikkate alması gerekmektedir. Kendisinin istediği ile toplumun istediği arasında seçim yapmak zorunda kalan Halide Edib, toplumun istediği yönde bir ev hanımı ve anne olmayı seçer ve çocuğa davranışlarını toplumun norm ve kurallarına göre yeniden düzenler. “İşte bundan dolayı yaramazlığı, taşkınlığı ahlâk kaidelerini aşar aşmaz, tıpkı küçük kardeşlerime yaptığım gibi, onun da yakasına sarılırdım.”⁴⁸ Halide Edib’in bu davranış kalıpları, toplumun kadına dayattığı davranış kodlarını somuta indirgemektedir.

Halide Edib, ev kadını rolünü çok benimsese de çalışmalarına devam edebilmiştir. Halide Edib’in sözleriyle, “fikri çalışmalarım ve yazılarım da devam ediyordu. Salih Zeki Bey’in *Kamus-u Riyaziyat* (adlı) eserinin içindeki büyük riyaziyeci ve filozofların hayatını muhtelif eserlerden toplayan ve hazırlayan bir asistan veyahut kâtip vazifesini görüyordum.”⁴⁹ Her ne kadar bu çalışmalar evde gerçekleşse de Halide Edib’in kamusal alanı çağrıştıran uğraşların içinde olduğu söylenebilir. Yine de, bu uğraşlar, Halide Edib’in kendisini kamusal alanda tam olarak ifade edebilmesinden uzaktır.

Halide Edib’in her ne kadar fikri uğraşları olsa da, bu durum, ondaki yalnızlık duygusunu giderememiştir. Halide Edib, kocası Salih Zeki Bey’le “Beyoğlu Caddesi’ndeki Rasathane’nin üst katındaki müdür dairesine” taşındıktan sonra, yalnızlık duygusunu derinden hissetmiştir.⁵⁰ “Rasathane günlerinden bir gün, belki Sultantepe’ndeki sakin muhitindekinden fazla, kendi içime çekilmiş bir hayat sürdüm” ve buna ek olarak, “[ç]ocuklarımla ve evimle meşgul olmadığım zamanlar, dairenin arkasında, arka taraflardaki evlere bakan küçük bir odaya çekilirdim. İki arkadaşımın biri yazı masası, öteki ise piyano idi.”⁵¹ Halide Edib’in bu ifadeleri, toplumun öngörüsü olan ev hanımlığının ve çocuklara bakıp zamanının çoğunu evde geçirmenin, yazarı inzivaya sürüklediğini göstermektedir. Kamusal alandan soyutlanan Halide Edib, bu boşluğu, yazı yazarak ve piyano çalarak doldurmaya çalışmaktadır. Bu durum yazara sıkıntı yaratmıştır. Nitekim Halide Edib, ağır bir hastalık dönemi geçirmiş ve uzun zaman yatakta kalmıştır. Ev kadını ve anne rolleriyle özel alana hapsolan Halide Edib’in, evlendikten sonra yaşadığı ev mekânına olumsuz anlamlar yüklediği çıkarımına varmak mümkündür. Çünkü daha sonra Burgaz’da tuttıkları evden olumlu bir şekilde bahsetmiştir. Burgaz’daki ev de mor salkımlıdır. “Nihayet Burgaz’da bir ev tuttuk, gittik. Ev, eski biçim geniş sofalı, mor salkımlı, bahçesi gül, hanımeli kaplı bir yerd. Orada hayat benim için tamamen değişti. Adeta Beşiktaş’taki evde yaşıyor gibi olurum. Dik bir sırtın üstünde idi” ve “önü denize kadar çamlık, aşağısı kumluk, pencerelerinin önünden mavi denize bakar dururdum.”⁵² Halide Edib, mor salkımlı ve doğayla iç içe olan Burgaz’daki evde huzuru bulmuştur. Çünkü bu ev, yazarın çocukluğunu renklendiren mor salkımlı evi çağrıştırmaktadır ve burada yazar eve

kapanmamış, çamlığa giderek evin dışına da çıkmıştır. Diğer bir deyişle, kamusal alan, yazara açık hale gelmiştir. Bu doğa gezintilerinin, yazara özgürlük hissi verdiği için psikolojisine de iyi geldiğini söyleyebiliriz.

Halide Edib, 2. Meşrutiyet'in ilanıyla gazetelerde kadınların özgürlüğüne dair yazılar yazmaya başlar ve sonrasında siyaset sahnesinde aktif bir şekilde yer alır. Bu arada, Halide Edib'in ikinci evliliğini yaptığı da görülmektedir. Türk Ocağı'nda görev yapan Halide Edib, "1916'da okullar kurmak üzere Suriye'ye gider ve bu arada vekâletle ikinci evliliğini Dr. Adnan ile yapar."⁵³ Salih Zeki Bey'in Halide Edib ile evliken ikinci bir eş istemesi üzerine, Halide Edib'in Salih Zeki Bey'den boşanması ve daha sonraları Dr. Adnan ile evlenmesi, Halide Edib'in evlilik kurumu ve boşanma ile ilgili tepkisini ortaya koymaktadır. Modern bir bakış açısına sahip olan Halide Edib, evlilik kurumunda tek eşliliğin taraftarıdır. Salih Zeki Bey, ikinci defa evlenmeyi isteyince Halide Edib, tekeşlilik ile ilgili düşüncelerini sürdürür ve kocasından ayrılır. Halide Edib'in sözleriyle,

"1910'da benim aile hayatımda büyük bir değişme olmuştu. Salih Zeki Bey ikinci defa evlenmeye karar vermişti. Taaddüdi zevcât aleyhine hiçbir zaman değişmeyen ve taassup derecesini bulan bir kanaatim vardı. O zaman Yanya'da bulunan babamı çocuklarımla beraber ziyarete gittim. Salih Zeki Bey'e karar vermeden evvel düşünebilmesi için zaman vermek istedim. Döndüğüm zaman, bu meselenin kapanmasının mümkün olmadığını görerek ayrıldım. Yani dokuz senelik hayat arkadaşlığımız sona erdi."⁵⁴

Çokeşlilik, Halide Edib'e uzak bir kavram değildir. Çünkü Halide Edib, çocukluğunda babasının çokeşliliğine tanık olmuştur ve bu sebeple evde huzursuzluk yaşanmıştır. *Mor Salkımlı Ev*'de ifade edildiği gibi,

"bir gün Abla (üvey annem), Beşiktaş'da bir dosta gece yatısına misafir gitti. Ve babam nasıl oldu bilmiyorum Teyze ile evlendi. Bu Teyze'nin evden gitme ihtimalini ortadan kaldırmış olmasına rağmen, beni sevindirdi diyemem. Evdeki kolektif rahatsızlık bana da sirayet etti. O zamana kadar, her şeye rağmen, manevi havasında sükün olan evimiz değişmişti. Herkeste Abla'ya acımak hissiyle beraber, döndüğü zaman hoş olmayan çatışmalar olabilmesi ihtimali evde felaket beklenen bir gerginlik yaratmıştı."⁵⁵

Babasının çokeşliliğinden kaynaklı gerginlik yaşayan Halide Edib'in ifadeleriyle, "[p]oligami denilen aile huzurunun düşmanı olan şey ... içimizi kemirdi durdu. Evin yarısını Teyze ile Haminne, öteki yarısını da Abla ve ailesi işgal ediyordu" ve "[b]enim odalarım iki bölümün arasındaki bir koridora açılan odalardı. Her iki tarafa da gidiyordum. Fakat hiçbir taraf beni kendine mal edemiyordu."⁵⁶ Kısacası, Halide Edib'in bu ifadeleri, kendisinin tekeşlilik taraftarı olduğunun ve kadınların poligami yoluyla ezilmelerine karşı çıktığının göstergesidir. Halide Edib, kadınların birey olarak algılanıp her türlü hakları elde etmeleri için uğraş vermiştir. Bu noktada, Deniz Kandiyoti'ye göre, "Müslüman toplumdaki örtünme, kadınların eve kapatılması, çok karınlık ve erkeklerin kolay boşanabilmesi gibi uygulamaların yaygınlığı ve dayanıklılığını göz ardı etmek güçtür."⁵⁷ Bu nedenle, Halide Edib de bu tarz ilişki örüntüleriyle yüz yüze kalmıştır.

Halide Edib'in yaptığı diğer görevlere gelince, yazarın çeşitli görevlerde yer aldığı görülmektedir. Ünlü'nün sözleriyle belirtmek gerekirse, "Halide Edip de bir yandan yazın çalışmalarını sürdürmekte, diğer yandan da hemşire olarak hastanelerde, onbaşı olarak savaş meydanında, Tekt-i Mezalim Kurulu Başkanı olarak savaşın zulmünü yaşayan halk arasında değişik görevler yapmaktadır."⁵⁸ Kısacası, çevirmenliği ve yazarlığı yanı sıra, Halide Edib, siyaset sahnesinde de söz konusu görevlerde bulunarak aktif bir siyasi hayatın içinde yer almıştır.

Mor Salkımlı Ev Eserinde Mekânsal Aidiyetler

Milli Mücadele dönemine yakından tanıklık eden Halide Edib, siyaset sahnesinde önemli bir noktada yer almıştır. Aldığı iyi eğitim ve İngilizce bilmesi Halide Edib'i önemli bir noktaya taşımıştır. Her alanda modernliği savunan Halide Edib'e göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün izinden gitmek önem taşımıştır. Her ne kadar sonraları Mustafa Kemal'le fikir ayrılığına düşse de memleketin kurtuluşu Halide Edib için en önemli mesele olmuştur. Dolayısıyla, başta kadınlar olmak üzere, halkı bilgilendirmek için uğraş vermiştir. Ünlü'ye göre, "Cumhuriyetin kuruluş süreci, bu uğurda yapılanlar, toplumsal ve kültürel değişim bu metinlerin tümünün arka planını

oluşturur.”⁵⁹ Dolayısıyla, Halide Edib’in *Mor Salkımlı Ev*’inde Milli Mücadele döneminin arka planına rastlamak mümkündür. Çünkü o yıllar kitaba dâhil edilmiştir. Örnek vermek gerekirse, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, ortalık karışmıştı. “5 Mart Muharebesi’nden sonra Yusuf Akçura bütün milliyetçi muharrirleri Türk Yurdu binasında bir toplantıya davet etti. Muhasım devletler şayet İstanbul’a girerlerse bu muharrirlerin nasıl bir hareket tarzı ihtiyar edecekleri münakaşa mevzuu idi.”⁶⁰ Söz konusu olay karşısında yazarların İstanbul’da kalıp kalmayacakları konuşulmuştur. Bu toplantıda Halide Edib ve ikinci kocası Dr. Adnan da bulunmaktadır ve bu toplantının reisliğine Dr. Adnan seçilmiştir. Burada, Halide Edib’in ve eşi Dr. Adnan’ın siyasi aidiyetleri görülmektedir.

Diğer bir deyişle, Halide Edib, kendini siyasi mücadeleye ait hissetmiştir. Halide Edib’in milli duygulara bağlılığına rağmen, 1908’de 2. Meşrutiyet’in ilanından sonraki dönemde İstanbul’da güvenlik tehdidi oluştuğunda yurt dışına çıkmayı tercih etmiştir. Ancak daha sonraları Kurtuluş Savaşı’nda asker olmayı tercih ederek Milli Mücadele’ye bizzat katkıda bulunmuştur. Ancak Milli Mücadele ruhuna katkıda buldukça, erik tahakkümün etkilerini daha da fazla hissetmektedir. Halide Edib’in ifadeleriyle, Meşrutiyet’in ilanından sonra, “ben de şahsen sık sık yazdığım için mektuplarla hücumlara maruz kalıyordum. Bu imzasız mektuplar hep kadınların cemiyette bir mevki almalarına ve fikir sahibi olmalarına karşı şiddetle itiraz ediyor ve bunu dinimize mugayir add ediyordu.”⁶¹ Dolayısıyla, Halide Edib, yazılarıyla kamusal alanda görünürlük elde ettikçe eril kentin baskısını üzerinde hissetmektedir.

Gazetelere yazan Halide Edib, yazılarından dolayı tehdit ediliyordu. Bu durumda yurdu bir süreliğine terk etmesi gerekmektedir. Bu sebeple çocuklarını alıp önce Mısır’a, sonra ise tek başına İngiltere’ye gitmiştir. Eril otoritenin oldukça baskın olduğu 1909 irtica hareketinde Halide Edib, İstanbul’u sevmesine rağmen yurt dışına çıkmıştır. İstanbul, daha da baskıcı konumdaki eril kent durumundadır. Siyasi olaylar sonucu İstanbul’un daha da eril bir mekân haline dönüştüğü düşünülürse, yazarın güvenliğini sağlamak için memleketten ayrılmasının nedenleri açık bir şekilde görülebilir. Bu noktada, Michel Foucault’a göre, “[i]ktidar ilişkileri, toplumsal ağlar bütününde kök salmıştır.”⁶² Dolayısıyla, eril iktidarın herkesi kapsadığını ve toplumun her katmanında vücut bulduğunu söylemek mümkündür. Eril tahakküme daha fazla dayanamayan Halide Edib, eril mekândan sıyrılmak için yurtdışına çıkmaya ve böylece güvenliğini sağlamaya karar vermiştir.

Bu noktada, Halide Edib’in anı kitabı, Milli Mücadele yıllarındaki atmosferi vermesi açısından önemlidir. Bunun sebebi ise şudur: “Tarihe bakış son yüzyılda değişime uğramış, tarihin metinselliği ve aslında bir yeniden yaratım süreci olduğu üzerinde durulmuştur.”⁶³ Dolayısıyla, Halide Edib’in otobiyografik anıları da dikkate değerdir. *Mor Salkımlı Ev* eserinde ele alınan siyasi duraklardan biri de Meşrutiyet’in ilanıdır. “Meşrutiyet ilanının bal ayı geçer geçmez birbirine zıt fikirler ortaya atan, iyi ve kötü neticelere sebebiyet veren birtakım gazeteler çıkmaya başladı.”⁶⁴ Buna ek olarak, Halide Edib’in sözleriyle, “[e]n kuvvetli muhalefet yeni rejimin “Kadın” hakkında koyu muhafazakârları memnun etmeyen ileri adımları olmuştur.”⁶⁵ Bu karışıklık içinde, yazı hayatına devam ederken yazdıklarından dolayı Halide Edib’e mektuplarla tepki gösterilmiştir. Çünkü Halide Edib, modernliğin ve kadın haklarının savunucusudur. Halide Edib, o zamanlar “*Tanin* gazetesine” yazmaktadır.⁶⁶ Halide Edib, başka gazetelerde de yazmaya devam etmektedir. Halide Edib, yazmaya devam etme nedenini belirtirken, yazarın şu satırları dikkat çekicidir: “Şuna eminim ki, gençlik için ölüm, yanlışların tasavvur edemeyeceği kadar korkunçtur. Fakat aynı zamanda gençliği sindirmek ve susturmak aynı derecede müşküldür.”⁶⁷ Dolayısıyla, bu satırlarda Halide Edib’in yılmayacağı, siyaset sahnesinde ön saflarda yer almaya devam edeceği açıktır. Bu noktada, Halide Edib’in stratejik konumunu ve döneme damga vurmasını değerlendiren Zeynep Uysal’a göre, “Halide Edip Adıvar, 19. yüzyıl sonundan 20. yüzyıl ortasına dek süren seksen yılı aşkın ömründe Osmanlı İmparatorluğu’nun son günlerine, bir dizi savaşa, Cumhuriyet’in kuruluşuna, ulus devletinin inşasına tanıklık eden ve” aynı zamanda “bu sürecin hemen her aşamasında aktif rol oynayan, edebiyat, politika ve düşünce dünyasının kurucu isimlerinden sayılabilecek bir entelektüeldir.”⁶⁸ Bu perspektiften bakılınca, Halide Edib’in düşünce, siyaset ve edebiyat alanlarına çok yönlü katkılarının olduğunu belirtmek mümkündür. Halide Edib’in kamusal alanda görünürliğünün artmasının ve söz konusu katkılarının olmasının bir sebebi de Halide Edib’in kızkardeşleriyle ilişkisidir.

Kadınlar arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin, kadınların lehine olabileceği durumlar bulunmaktadır. Örneğin, kızkardeşler ve anne dâhil olmak üzere çevrelerindeki kadınlarla iyi iletişim halinde olan kadınların, özel alana ve çocuklara ilişkin yükünün hafifletilmesi mümkün olmaktadır. Kızkardeşlik ilişkisini bu bağlamda

inceleyebiliriz. Halide Edib, başka anneden olan kardeşleriyle kendisi arasındaki ilişkiyi Şu sözlerle aklamaktadır:

“Küçük kardeŐim Nilüfer ile ... yavaŐ yavaŐ birbirimize yaklaŐıyorduk. Nigr doğduktan sonra annesinin odasından çıkmıŐ, büyükannesinin odasında yatıyordu. Vaziyeti deta bir üvey ocuk gibi olmuştu. Bu ihml onu çok yaramaz yapmıŐtu. ... Őimdi benim odama geliyor ve ben çalıŐırken masama dayanıp saatlerce beni tetkik ediyordu. Ne zaman olduğunu pek bilmiyorsam da çok geçmeden o da benim odamda yatmaya baŐlamıŐtu.”⁶⁹

Yukarıdaki ifadeler, kızkardeşler arasındaki yakınlaŐmayı göstermesi bağlamında önem taşımaktadır. Bu ilişkiler, Halide Edib Lübnan’a ve Suriye’ye müfettiŐ olarak gittiğinde de devam etmiştir. Halide Edib’in kız kardeŐlerinin ğretmen olup Suriye ve Lübnan taraflarına gittiklerine ve yazarın eserinde kız kardeŐlerinden bahsettiğine tanık oluruz. Bu tanıklığımız, bizi Halide Edib’in mekânsal deneyim neklerine götürmektedir. Durakbaşa’ya göre,

“[k]riz zamanlarında kızkardeŐlerinin ve kadın akrabalarının desteğini alıyordu; kariyerini ve toplumsal, politik, entelektüel aktivitelerini annesinin ilk kocasından kızı olan Mahmure Abla’nın kendisi olmadığı zamanlarda iki çocuğunun bakımını üstlenmesi sayesinde srdrebiliyordu. Tabii bu hanelerde küçük kızlarla yetiŐen halayık kızların da yeri başka idi. Kızkardeşler, yarı kızkardeşler, üvey kızkardeşler, üvey anne ve evlilik bağlantılarıyla kurulan kadın akrabalarla ilişkiler sayesinde adeta doğal bir Şekilde örgütlenmiŐ ‘kızkardeşlik çemberi’ tarafından kuŐatılıyordu.”⁷⁰

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, kadınlar arasındaki iŐbirliđi, özel alanın gerektirdiği yükümlülükleri hafifletmenin yanı sıra, ocuk bakıcılığında da etkili bir formüldür. DayanıŐma içinde olan kadınlar, farklı yakınlık derecelerinde akraba olabilir. En çok rastlanan Őekli, annenin veya kızkardeŐlerin yardımıdır. Halide Edib rneğinde, Halide Edib’in kızkardeŐleri ve Haminne, gerekli durumlarda çocukların bakımını üstlenmiŐlerdir. Halide Edib, Suriye ve Lübnan’da müfettiŐlik yaparken, kızkardeşler civar yerlerde öğretmenlik yapmayı tercih etmişlerdir. Böylelikle, kızkardeŐlerin Halide Edib ile bağlantılarını devam etmiştir. Bu iletişim, Halide Edib’in psikolojisine yararıŐ ve iŐlerin seyrinin iyi gitmesini sağlamıştır. Böylelikle Halide Edib, söz konusu destekle kendini daha zgr hissederek kamusal alanda daha fazla görünürlük elde etmiştir.

Mor Salkımlı Ev Eserinde Mekânsal Deneyimler

Halide Edib’in *Mor Salkımlı Ev* adlı otobiyografisi dikkate alındığında, Halide Edib’in mekânsal deneyim önekleri, yatılı okulda okuması ve siyasi partiye ile kadın örgütlerine katılımı Őeklinindedir. Siyasi partiye katılmadan önce Halide Edib’in, kadın örgütleri aracılığıyla siyaset sahnesinde yer aldığı görülür. Atatürk’ün yanında olup bizzat cephede askerlik yapan Halide Edib, Atatürk’le anlaŐmazlıđa düşünce sürgüne gider. Ancak, Atatürk’ün ölümünden sonra Halide Edib, meclise girer. Milletvekili olan Halide Edib’in bu noktaya gelmesini sağlayan husus, kolejde aldığı eğitimidir. Halide Edib’in kolej hayatı, önemli bir mekânsal deneyimdir. Halide Edib, önceleri kolejde yatılı okumuŐtur. Daha sonraları ise yazar, kadın örgütlerine katılım göstermiŐtir. Ayrıca Suriye’de okul kurması için Halide Edib’e görev verilmiştir. Buna ek olarak, Halide Edib, yurtdışına gönüllü sürgüne gitmiştir. Dolayısıyla, Halide Edib, Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte siyasal yaŐamda aktif olmuştur. Bu da Halide Edib’in, evliliğinin ilk yıllarında yoğun bir Şekilde deneyimlediği özel alandan sıyrılıp kamusal alanda daha fazla görünürlük elde etmesini mümkün kılmıŐtır.

Bu noktada, Halide Edib’in eğitimine odaklanacak olursak, Halide Edib oldukça iyi bir eğitim gördüğünü belirtmek gerekmektedir. “Abdülhamit’in sarayında yüksek düzeyde bir kâtip olarak çalıŐan babası Edip Bey’in eğitimine önem vermesi sonucu” Halide Edib, “Amerikan Kız Koleji’nden mezun olan ilk Türk ğrenci olur.”⁷¹ Dolayısıyla, Halide Edib’in bu eğitimi yazarın ilerde hem yazar olarak hem de siyaset sahnesinde kilit noktalarda olmasını sağlayacaktır. Bu noktada, Arabacı’ya göre, “Türk siyasi tarihinin en önemli dönemlerinden birisinde yaŐamıŐ olan Halide Edib Adıvar, mensup olduğu ailenin toplumsal konumunun da sayesinde çok iyi bir eğitim grmŐtir.”⁷² Bu eğitim, yazarın geleceğini belirlemede önemli bir rol oynayacaktır. Buna paralel olarak, “[b]u eğitim dönemi, bir yandan Halide Edib’in savunduğu fikirlerde etkisini gösterirken, bir yandan da kendisine iyi

bir sosyal statü kazandırmıştır.”⁷³ Halide Edib’in iyi eğitiminin yanı sıra İngilizce bilmesi de yazarın bu statüsünde rol oynamıştır.

Halide Edib, ikinci defa Kolej eğitimine devam edip Kolej’de yatılı kaldığı zaman, Kolej’in Halide Edib’e etkisi büyük olmuştur. Halide Edib’e göre, “[b]u defa Kolej’in hayatımdaki tesiri o kadar kuvvetli oldu ki kısaca bir tahlilini yapmak icap ediyor.”⁷⁴ Mor salkımlı evin atmosferinden başka bir atmosferle tanışan Halide Edib, mekân değişikliğinin etkisini şu sözlerle ifade etmiştir: “Kolej’de bilhassa geceli olmak ve ayda bir eve çıkmak beni muhitimin yeknesak ve ekseriyetle acı olan hâkimiyetinden kurtardı” ve “[t]alebe hayatının çeşitli olayları ve hayat tarzları daha serbest ve tabii bir şekilde şahsiyetimin inkişafına yol açtı”⁷⁵ Dolayısıyla, Halide Edib, Kolej yaşantısının olumlu etkilerini üzerinde hissetmiştir. Çünkü Halide’nin meraklarını giderecek bir kütüphane vardır ve farklı hocalardan öğrendiği bilgiler ufku genişletmiştir.

Kolej hayatının bütün bu olumlu etkileri, Halide Edib’i gündelik hayattan alıkoymaya yetmiştir. Tüm zamanını Kolej’de kitap okuyup entelektüel tarafını güçlendirmekle geçiren Halide Edib, kolej hayatının kendisini gündelik hayattan soyutladığını şu şekilde dile getirmektedir: “Kolej hayatı beni o kadar sarmıştı ki aile muhitindeki o günlük mutlakiyetin bütün arkadaş ve vatandaşların haremine nüfuz eden, insanları hareketlerinde tereddüde sevkeden havayı unutmış gibiyim.”⁷⁶ Halide Edib’in 1901 yılında Kolej’den mezun olduğu düşünülürse, o tarihler Türk çocuklarının Türk okullarında okutulmasının teşvik edildiği, yabancı okullara mesafeli yaklaşıldığı bir döneme denk gelmektedir. Halide Edib’in Kolej’e girebilmesi, hem yaşının büyütülmesinden hem de babasının nüfuzundan kaynaklanmaktadır. Halide Edib’in canlı tasvirleriyle kolejde okuyan bir Türk öğrencinin neler yaşadığını ve hissettiğini görmek mümkündür. Kolej yaşantısı Halide Edib’i sosyal hayattan ve 1900’lü yılların siyasi hassasiyetlerinden uzaklaştırdığı için “Kolej’in idare müdürü Miss Prime, o günlerde Boğaz’a gelen bir Amerikan yatını ziyarete götürmeyi teklif ettiği zaman, düşünmeden kabul ettim ve gittim.”⁷⁷ Bu olay, Halide Edib’in başının derde girmesi için yeterli bir sebeptir. Çünkü Türk kızının Amerikan yatını ziyaret etmesi o zamanlarda karakola götürülüp sorgulanmak anlamına geliyordu. Hâlbuki Halide Edib’in babası saray görevlisiydi ve böyle bir durum onları zora sokacaktı. Halide Edib, Abdülhamid’in polislerine yakalanmadan boğaz gezintisini yarıda kesip Kolej’e geçmek istemektedir. Ancak bu, düşündüğü kadar kolay olmamıştır. Polisin durması için ihtarına rağmen, Halide Edib, kayığı çeken adamın hızlanmasını sağlayıp Kolej’e geri dönünce polislerden kaçmıştır. Dolayısıyla, bu olayda İstanbul, Halide Edib için bir korku mekânı haline gelmiştir. Eril otoritenin eline düşmek istemeyen Halide Edib, söz konusu örnekte, eril mekândan kaçma girişiminde başarılı olmuştur. Buna ek olarak, Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte, İstanbul bir kez daha ve fakat daha şiddetli bir şekilde Halide Edib için korku mekânı olacaktır. Bu korku atmosferi, Halide Edib’in daha sonraları İstanbul’dan uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Meşrutiyet’in ilan sürecini kaleme alan Halide Edib, Balkan Savaşı ve 1. Dünya Savaşı’na doğru giden Osmanlı’nın son dönemlerinde yer alan siyasi kargaşadan bahsetmektedir. Meşrutiyet’in ilanına muhalefet eden kesimler, Meşrutiyet yanlılarının güvenliklerini tehdit etmişlerdir. Dolayısıyla, Halide Edib’in babasının evi de güvenli değildir. Halide Edib’in sözleriyle belirtmek gerekirse, “[b]abam, alelade bir İttihat ve Terakki azası idi. Fakat, ... bazı İttihatçıların evlerine hücum edilmiş olduğundan babamın evi de pek emin bir yer değildi.”⁷⁸ Bu ifade, o dönemin siyasi bağlamda en karışık anlarından birini göstermesi açısından önemlidir. Halide Edib’in anlatımıyla,

“[b]ütün gün ve gece o sakin ve sessiz yeşil Sultantepe, davul, tüfek sesleri, karmakarışık isyan kitlelerinin naraları ile çın çın öterken, İstanbul’dan dahi silâh sesleri işitiliyordu. Kalabalık, ellerinde fenerler, davul çalarak bütün gece Sultantepe meydanında tezahürat yaptı. Ben, sabaha kadar oturdum, yavrularım, ateş ve naralar köşkün duvarlarına vurdukça, yataklarından fırlıyor, dizlerine sarılıyorlardı.”⁷⁹

Yukarıdaki örnekte de İstanbul, korku mekânıdır. Toplumsal cinsiyet unsuru dikkate alındığında, kentin erilliğinden ve güvensizliğinden kaynaklı mekân korkusu söz konusudur. Yaşanan tüm bu siyasi kargaşanın ardından, “Adnan Bey’in 1924’te ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucularından olması, gitmek zorunda kalacakları bir sürgünün ilk habercisi olur.”⁸⁰ Halide Edib’in yaşadığı ülkelere gelince, yazarın Amerika, İngiltere ve Fransa’da yaşadığı görülmektedir. Ünlü’ye göre, “Halide Edip ve Adnan Adıvar çifti 1926’da yurt dışına çıkar; Amerika, İngiltere ve Fransa’da yaşadıkları sonra ancak Atatürk’ün ölümünden sonra 1939 yılında ülkeye dönerler.”⁸¹ İngilizcesinin ve eğitiminin de iyi olması ve siyaset sahnesinde yer almasından ötürü, Halide Edib, Amerika’da konferanslar vermiştir.

“Balkan Harbi’ne Doğru” adlı bölümde Halide Edib’in Teal-i Nisvan Cemiyeti’nden ve işleyişinden bahsettiği görülmektedir. “Teal-i Nisvan Cemiyeti, hastanelere yardım ve aynı zamanda Makedonya’daki sivil Müslüman Türklere reva görülen zulüm ve kıtali protesto etmek maksadıyla büyük bir salonda bir miting tertib etmişti.”⁸² Bu mitingde Halide Edib de bulunmaktadır. “Aynı zamanda, miting, iki kadın delege seçerek Beyoğlu’ndaki sefarethaneler vasıtası ile Türk kadınlarının protestolarını kraliçelere göndermişti.”⁸³ Dolayısıyla Halide Edib, kadın hareketinin önemli bir parçasıdır. Bu noktada, Zengin’e göre, “[k]adınlara dair mekânsal düzenlemeler ve temsiller, özellikle sokaklarda kadınların toplumsal cinsiyet, cins ve beden eksenindeki kimliklerinin şekillenmesinde etkin olarak önemli bir rol oynuyor” ve ayrıca “ataerkil normlar, sokaklarda varlığını yasallaştırarak, mekânların belirli bir biçimde kurulmasına, şekillenmesine ve örgütlenmesine yol açarken, aynı zamanda bu mekânlara ait uygun davranış biçimlerini de beraberinde tanımlıyor.”⁸⁴ Dolayısıyla söz konusu cemiyetin eril mekânla ilişkisini kurmak mümkündür. Bu cemiyet vasıtasıyla, kadınların birlik olup eril mekânda söz sahibi olma ve bununla birlikte Balkan Savaşı’nda askerlere yardım etme arzusu ön plana çıkmaktadır. Bu da kadınların, eril kentın siyasi açıdan baskıcı yönünü dönüştürmek ve eril otoritenin etkilerini hafifletmek için kadın örgütleri aracılığıyla harekete geçtiklerini göstermektedir. “Bu ilk kadın kulübü” olan Teali-i Nisvan Cemiyeti, “bazı münevver kadınlar ve hocalar tarafından kurulmuştu. Gaye daha fazla fikri inkişaf istikametinde idi. Küçük merkezinde Fransızca, İngilizce dersleri verildiği gibi, aynı zamanda çocuk bakımı ve ev bakımı hakkında da malumat veriliyordu.”⁸⁵ Halide Edib, “Nakiye Hanım’ın Fatih’teki evinde “Teali-i Nisvan Cemiyeti”nin yardım ve hastabakıcı kolunu tanzim etmeye” çalışıyordu.⁸⁶ Örneğin, “bu kulüp otuz yataklı küçük bir hususi hastahane tesis etti. Evi bize azamiz Mihri Pektaş temin etmişti. İki kadın kulüp azasının eşleri olan bir cerrah ile bir eczacı da gönüllü olarak bize yardım ediyorlardı” ve “[b]uraya sadece neferleri ahyorduk. Çünkü Türk kadınının bu nev’i hastabakıcılığı ilk defa o günlerde başlıyordu. En küçük dedikodu en büyük skandala yol açabilirdi.”⁸⁷ Balkan Savaşı’na doğru Teali-i Nisvan Cemiyeti’nin aktif olduğunu ve ülke yararına hizmetler verdiği görülmektedir. Ayşe Durakbaşa’ya göre, “Teali-i Nisvan Cemiyeti’nin (kuruluşu 1908) yayınladığı bir beyannamede, Osmanlı kadınlarının hayatın bütün alanlarındaki inkılap ve ıslahat hareketinde yerlerini alacakları belirtilir.”⁸⁸ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı kadınlarından oluşturulmuş ve memleketin faydasına etkinlikler ve görev dağılımı yapan bir cemiyettir. Bu cemiyet, kadınlar arasındaki ilişkileri ve işbirliğini göstermektedir.

Yurda döndükten sonra mesleki anlamda bir atılım daha gerçekleştiren Halide Edib, “1940’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Filolojisi kürsüsünü kurar ve on yıl boyunca profesör olarak burada çalışır.”⁸⁹ Siyasetteki aktif yaşamını devam ettirmek isteyen Halide Edib, “1950’de Demokrat Parti milletvekili olarak meclise girer, ancak 1954’te istifa ederek üniversitedeki görevine geri döner.”⁹⁰ Bu olay, Halide Edib’in siyaset sahnesinden çekilişini göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonra, siyasetle uğraşmayacak olan Halide Edib’in eşi Adnan Adıvar’ın ölümü, yazarı derinden etkileyecektir. Ünlü’nün sözleriyle, “Adnan Adıvar’ın 1955’teki ölümü sonrasında çok yalnızlık çeken Halide Edib 9 Ocak 1964’te ölür.”⁹¹ Edebiyatımızın önemli isimlerinden “Halide Edib siyasi kimliğiyle olduğu kadar, hatta daha da fazla yazar kimliği ile tanınır.”⁹² Halide Edib’in yazar kimliği, dönemini yansıtmaya bağlamında çok faydalı olmuştur.

Mor Salkımlı Ev Eserinde Mekânsal Hareketlilik

Halide Edib’in mekânsal hareketliliği dikkate alındığında, ailesiyle birlikte ve daha sonraları evlenmesi sonucu epey ev değiştirdiği ve ayrıca, Suriye’ye okul kurmak için gönderildiği söylenebilir. Buna ek olarak, yazarın gönüllü sürgün yıllarında da yurt dışına çıktığı ve Atatürk’ün ölümüyle yurda döndüğü bilinmektedir. Dolayısıyla yazar, farklı ülkeler görmüş, Türk ve yabancı pek çok şahsiyetle tanışma fırsatını yakalamıştır. Öz itibarıyla, yazarın mekânsal hareketliliği mezuniyeti sonrasında siyaset sahnesinde boy göstermesiyle en üst seviyeye çıkacaktır. Bu noktada, Suriye ve Lübnan’a görev icabı giden Halide Edib, bu görevini ve bu görevinde karşılaştığı zorlukları şu satırlarda dile getirmiştir: “Suriye ve Lübnan’da geçen hizmet yıllarım baştan başa en derin ıstırap ve meşakkat içinde geçmiştir.”⁹³ Suriye ve Lübnan da, Halide Edib’in saklı coğrafyasıdır. Çünkü bahsi geçen yerler, yazarın kafasında bazı olumlu ve olumsuz anılarla birlikte derin bir iz bırakmıştır. Halide Edib, saklı coğrafyası olan Suriye ve Lübnan’da teftiş ettiği okullarda gördüğü sefalet sonrası, işin başına kendisi geçerek okullara çekidüzen vermiştir. Bu sayede, hem kendisinin hem de kimsesiz çocukların mahremiyetini ve güvenliğini güvence altına almıştır. Bu güvence ile birlikte, Halide Edib, bulunduğu ortamı benimsemiştir. Bu

başarısının sonuçları, kimsesiz çocuklara fayda sağladığı için Halide Edib de bu durumdan memnun olmuştur. Yani, Halide Edib, mahremini yeniden kurmuştur.

“Meşrutiyet İlanı” adlı bölümde sokak güvenliği sağlanamadığı için Halide Edib’in yurt dışına çıkması gerekmektedir. Halide Edib’in sözleriyle, “sokak hâkimiyeti o kadar tehlikeli bir dereceye bulmuştu ki, hem ailem, hem de Amerikalı dostlar beni bir zaman için memleketten uzaklaştırmaya karar verdiler ve lazım gelen tedbiri aldılar.”⁹⁴ Buna ek olarak, “[i]şte bu suretle 1909 irtica hareketinin tam ortasında iki küçük yavrumla Mısır’a gittim.”⁹⁵ Bu, yazarın mekân değiştirme serüveninin başlangıcıdır ve bundan sonra da Halide Edib, güvenliği için mekân değiştirmeye devam etmektedir. Halide Edib’in sözleriyle örnek vermek gerekirse, “[b]u günlerde benim Mısır’da olduğumu haber alan Isabel Fry’den bir mektup aldım. Beni İngiltere’ye davet ediyordu.”⁹⁶ Halide Edib, çocuklarını Mısır’da, babaları Salih Zeki Bey’in yanında bırakmayı zorla kabul ederek, bu daveti kabul etmiş ve İngiltere’ye gitmiştir.

Görüldüğü gibi, Halide Edib’in kendi memleketinde ve yaşadığı şehir olan İstanbul’da günlük yaşam pratiklerini sürdürmesi, siyasi buhrandan ve mekânın gittikçe erilleşmesinden dolayı mümkün olmamaktadır. Kargaşanın yaşandığı sokaklarda Halide Edib’in görünürlük elde etmesi mümkün değildir. Çünkü Halide Edib, gazetelerde kadın haklarına dair yazılar yazdığı için tehdit edilmektedir. Bu durumda İstanbul’dan ayrılmak Halide Edib’e uygun gelmiştir. Dolayısıyla, eril kentin korku atmosferinde bulunan Halide Edib, geçici süreliğine de olsa güvenliği için mekân değiştirmeyi tercih etmiştir. Sonrasında ise Halide Edib, tekrar İstanbul’a dönmüştür. Söz konusu siyasi buhranda, “[e]v, hem dönülüp gelinen, hem de kaçılıp kurtulunmak istenen yerdir.”⁹⁷ Buradaki “ev” ifadesini, mikro düzeyde Halide Edib’in evi, makro düzeyde ise yazarın memleketi olarak düşünebiliriz. Memleketini ve özellikle mor salkımlı evi sevmesine rağmen, Halide Edib, güvenlik zafiyetinden dolayı yurt dışına çıkmıştır çünkü İstanbul’da siyasi kargaşadan ve mekânın erilliklerinden dolayı sokaklar tekin değildir. Ancak, bu atmosfer dağılınca, yazar yine memleketine dönmeyi tercih etmiştir. Bu durum, bir zamanlar güven veren bir mekânın, şartlar değişince olumsuz algılanabildiğini ve mekân algısının şartlara göre değişebildiğini göstermektedir.

Bu noktada, mekânın erilliklerinin, iktidarın eril olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Eril tahakkümün, kadınları hedef almasına yönelik Judith Butler, derinlemesine bir bakış açısı sunmaktadır: “Feminist eleştiri “kadınlar” kategorisinin, feminizmin öznesinin, onu kurtuluşa götüreceği varsayılan iktidar yapılarının ta kendileri tarafından nasıl üretilip kısıtlandığını da kavramak zorundadır.”⁹⁸ Dolayısıyla eril iktidarın karşısında durmak gerekmektedir. Eril iktidarın zayıflaması, mekânın da erilliklerine etki edebilir ve kadınların kamusal alan görünürlüklerini artırarak kadınlara mekân bağlamında daha fazla özgürlük sağlayabilir. Halide Edib’in yaşadığı 1900’lü yıllar dikkate alındığında, İstanbul’daki siyasi kargaşa ve isyan esnasında Halide Edib, eril iktidara maruzdur ve güvenliği için memleketinden gitmek zorunda kalmıştır. Halide Edib, söz konusu otoritenin hâkim olduğu mekânın dışına çıkıp, kendisinin ve çocuklarının güvenliğini sağlayabileceği başka mekânlara gitmeyi göze almıştır.

Halide Edib, Mısır’a gittikten sonra oğlu hastalanmıştır. Bunun üzerine Salih Zeki Bey’e telgraf gönderen Halide Edib, kocasının Mısır’a gelmesini istemiştir. Küçükün, kızıl değil de kızamık olduğu anlaşılınca her ikisi de rahatlamıştır. Halide Edib, Mısır’da bulunurken memleketteki gelişmeler şu şekildedir:

“Mahmud Şevket Paşa, Makedonya’dan ordusu ile gelmiş, Abdülhamid’in ordusunu kolaylıkla yenmişti. Abdülhamid tahttan indirilmiş, yerine Sultan V. Mehmed geçirilmişti. Abdülhamid, Selanik’e nefyedilmiş, Hüseyin Hilmi Paşa’nın riyasetinde yeni bir kabine kurulmuş, bu kabineye Talât Paşa Dahiliye, Cavit Bey Maliye Nazırı olarak girmişlerdi. Aynı zamanda örfi idare ilân edilmiş, mürteciler şiddetle ceza görmüşlerdi.”⁹⁹

Yurtta gerilim tırmanırken Halide Edib, çocuklarıyla güvenli bir yerde olmayı tercih ettiği için Mısır’a gitmiştir. Halide Edib’in Mısır’da olduğunu öğrenen Isabel Fry, Halide Edib’i İngiltere’ye davet eder. Çocuklarını eşi Salih Zeki’ye emanet eden Halide Edib, İngiltere’ye gitmeyi zor da olsa kabul eder. Yurttan ilk defa Mısır’a gitmek için çıkan Halide Edib’in entelektüel paylaşımları, İngiltere’de üst noktalara çıkmıştır. Çünkü “Londra’da ilk günlerde o devrin ateşli ve tanınmış sanatkarlarının başta gelenlerini görmek nasip olmuştu. Beni aralarındaki toplantılara davet ediyorlar ve sayıları mahdut dahi olsa orada ilk defa topluluğa hitap eden konuşmalar yapıyordum” ve sonuç olarak, “Londra’da, gerek bu toplulukta, gerek Miss Fry’in evinde

tanımış olduklarım arasında üzerime ilk büyük tesiri yapan, muharrir Nevinson'du."¹⁰⁰ Halide Edib, İngiltere'ye bu gidişinde pek çok önemli şahsiyetle tanışmış ve konuşmalar hazırlayıp dinleyicilerle paylaşmıştır. Diğer bir deyişle, siyasi koşullardan dolayı İstanbul'da kamusal alanda görünürlük elde edemeyen Halide Edib, yabancı bir ülkede olmasına rağmen, İngiltere'de kamusal alanda görünürlük elde etmiştir.

Sonuç

Halide Edib'in çocukluk döneminin bir kısmı, yazarın otobiyografik eserine adını veren *Mor Salkımlı Ev*'de geçmiştir. Özel alan olan ev mekânı, Halide Edib'in sığınağı durumundadır. Mor salkımlı ev, annesinin ölümünden sonra Halide Edib'e güvenlik sağlayan bir yerdir. Büyükbabası'nın himayesinde yaşayan Halide, eril otoritenin sağladığı güvenli bir ortamda kalmıştır. Böylelikle eril otorite, toplumsal cinsiyet perspektifinden kendini kurmaya devam etmiştir. Halide Edib kamusal alanda görünürlük sağlamaya başladıkça, eril otorite Halide Edib için güvenliğin aksine güvensizliğin sembolü olmuştur. Tüm bu unsurları bünyesinde barındıran *Mor Salkımlı Ev* eseri, kadın anlatıcı olan Halide Edib aracılığıyla tarihsel bir yolculuğa çıkmamızı sağlamaktadır. Çünkü Ünlü'nün ifade ettiği gibi, "Halide Edip yaşadıkları, kişiliği ve yazdıklarıyla Türk tarihinde önemli bir figürdür."¹⁰¹ Siyasi arenada stratejik bir noktada yer alan Halide Edib, kadın hareketiyle iç içedir. Durakbaşa'ya göre, "Osmanlı'nın modernleşme sürecinde oldukça etkin bir kadın hareketi mevcuttu ve bu hareketin içinde Fatma Aliye Hanım, Emine Semiye Hanım, Halide Edip, Ulviye Mevlan, Nezihe Muhittin gibi kadın öncüler tarih sahnesine çıkmışlardı."¹⁰² Kadın hareketinin vücut bulmuş hali, eril otoriteye bir başkaldırı niteliğinde bir kadın örgütü olan Teali-i Nisvan Cemiyeti'dir. Halide Edib ise, söz konusu cemiyetin faaliyetlerinde aktif rol oynamıştır.

Çocukluk ve yetişkinlik yılları arasındaki bağlantıyı kuran ve bunu, yazarın kaldığı ve çok sevdiği bir mekân olan mor salkımlı ev üzerinden yapan Ünlü'ye göre, "Mor salkımlı evden çıkan Halide, ikinci ciltte kurtuluş savaşının kahramanlarından biri olan Halide Onbaşı'ya dönüşerek resmi tarihin içinde eriyecektir."¹⁰³ *Mor Salkımlı Ev*'in sonlarına doğru Milli Mücadele'nin ilk aşaması anlatılsa da Milli Mücadele ile ilgili asıl vurgu, yazarın ikinci otobiyografik eseri olan *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nda yer almaktadır. Dolayısıyla *Mor Salkımlı Ev*, Halide Edib'in çocukluk ve gençlik yıllarındaki eril atmosferi yansıtmaya bağlamında oldukça önemlidir. Çünkü burada, Halide Edib'in kendini anlatması durumu söz konusudur. Kadın yazarlarımızdan Halide Edib'in kendi bakış açısıyla kendi hayatını bize sunması erkek egemen toplumda önemli bir atılımdır. Çünkü otobiyografi, bu bağlamda kadına kendini anlatma özgürlüğünü veren bir türdür. Dolayısıyla "Halide Edip'in otobiyografisinde hem tarihten silinmek istenen 'öteki'nin direncini, hem de bütünlüklü, dönemini yansıtan misyon sahibi bir anlatıyı, kadın ve erkek otobiyografik anlatıyı bir arada bulabiliriz."¹⁰⁴ Kadın hakları için uğraş veren ve buna yönelik yazılar yazan Halide Edib'in otobiyografik anısını yazması manidardır. Osmanlı'nın son zamanlarını kapsayan siyasi dönemi, kadın bakış açısıyla görebileceğimiz bir eser olan *Mor Salkımlı Ev* eserinden, kadınların eril tahakküme maruz kalma biçimleri ile kamusal alandan uzak tutulmaları bilgisini de elde etmekteyiz. Kurnaz'a (1992) atıfta bulunan Arabacı'ya göre, "Meşrutiyet rejiminin 'kadın' hakkındaki fikirlerini olumlu bulan Halide Edib, kendisi de bu konularda yazmaya başlar."¹⁰⁵ Bu anlamda, Halide Edib, kadın hakları savunucusudur. Buna ek olarak, "Halide Edib'in yazarlık hayatı, 1908 Meşrutiyeti devrinde başlar."¹⁰⁶ Kısacası, "Meşrutiyet döneminde kadın hakları konusunda yazı yazarların içinde en önemlisi Halide Edib (Adıvar) dir."¹⁰⁷ Ayrıca, "1980 sonrasında feminist hareketin etkinliğini artırmasıyla Halide Edip'in ismi yeniden yoğun olarak anılmaya başlanmıştır."¹⁰⁸ Halide Edib'in kadın hareketinin savunucusu olduğunu gösteren bir başka gösterge de yazarın, diğer eserlerinde çizdiği kadın karakterleridir. Yunus Bilge'ye göre, "[e]serlerinde çerçevesini çizdiği "ideal kadın" tipiyle kendi yaşamının özdeşlikler taşıması," Halide Edib'i "kadın hareketinin simgelerinden biri hâline getirmiştir."¹⁰⁹ Dolayısıyla Halide Edib, güçlü bir kadındır ve kadınların güçlenmesi için uğraş vermiştir.

Sonuç olarak, Halide Edib, kadınların güçlü olmaları gerektiğini gazete yazıları ve eserleri ile her fırsatta dile getirmiştir. Zeliha Güneş'e göre, "Halide Edip ... iyi eğitim görmüş, ayakları üzerinde durabilen kadınların toplumun gelişmesi için ne kadar gerekli, ne oranda etkili olduğunu romanlarında anlatırken kimi yazılarında, söyleşilerinde de aynı konuları vurgular."¹¹⁰ Halide Edib'in feminist çerçeveye uygun, kadınların lehine fikir ve söylemleri bulunmaktadır. Seçme-seçilme hakkıyla ilgili bir söyleşiye katılan Halide Edib, kadınlarla ilgili şu sözleri sarfetmiştir: "Ve bir memlekete karşı erkeğin de kadının da vazifeleri var. Kadınlarımız memleketlerine karşı vazifelerini doğru olarak ifa ettiler; fakat o memleketin idaresinde hakları da

var. Vazifelerini yaptıkları gibi haklarını da istimal edebilirler.”¹¹¹ Halide Edib’in bu sözleri, kadın-erkek eşitliğini vurgulamaktadır. Yazar, değişik yerlerde yazarak daha büyük kitlelere ulaşmayı hedeflemiştir. Uçman’a göre, “II. Meşrutiyet’in ilanından sonra çeşitli kadın dergilerinde” Halide Edib’in “yazıları yayımlandı.”¹¹² Bu ifade, Halide Edib’in kadın hakları bağlamında çaba sarfettiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Çünkü eril tahakkümün sınırları dışına çıkma yolları tıkanmış kadınların, harekete geçip erillğe meydan okuması gerekmektedir. Bunu yapabilmek de kadın hareketinden geçer. Böylelikle kadınlar, eril kente ve eril tahakküme meydan okuma gücünü kendilerinde bulabilirler. Halide Edib, kadınları harekete geçmeye sevkettiği için kadın hareketine destek veren önemli bir yazardır.



- 1 Cenk Özbay ve İlkay Baliç. “Erkekliğin Ev Halleri!”, Toplum ve Bilim, sayı: 101 (2004): 98.
- 2 Aşlı Zengin. “Devletin Cinsel Kıyıları: İstanbul’da Fuhşun Mekânları,” Cins Cins Mekân der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2013), 265.
- 3 Zengin, “Devletin Cinsel Kıyıları,” 265.
- 4 Ayşe Durakbaşa. “Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve “Kadın Yurттаş,” Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 464.
- 5 Zengin, “Devletin Cinsel Kıyıları,” 265.
- 6 İbrahim Tüzer. “Kimliklerin Çatıştığı Mekân: “Kıralık Konak” ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller” bilig, sayı: 41 (2007):225.
- 7 Tüzer, “Kimliklerin Çatıştığı Mekân,” 225.
- 8 Levent Şentürk. “Eril Kente Dönüş,” Cins Cins Mekan der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2013), 61.
- 9 Bu çalışmada geçen “mekânın algılanış biçimleri” ve mekânın algılanış biçimlerinin dört bölümü olan “mekânsal duraklar ve aidiyetler” ile “mekânsal deneyimler ve hareketlilik”, Gülhanım Çalışkan’ın “Everyday Life Experience of Working Mothers and Their Hidden Geographies in Ankara Metropolitan Area” adlı Yüksek Lisans Tezi’nden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bkz. Çalışkan, Gülhanım. Everyday Life Experience of Working Mothers and Their Hidden Geographies in Ankara Metropolitan Area (Ankara: ODTÜ, 1995).
- 10 Aşlıhan Ünlü. “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram- II: Tarihten oto/biyografiye, oto/biyografiden drama Halide Edip Örneği” Yedi, DEÜ GSF Dergisi, sayı: 6 (2011): 10.
- 11 Hacı Murat Arabacı. “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edib Adıvar’ın Faaliyetleri Ve Mustafa Kemal Atatürk” Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 19 (2007): 272.
- 12 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272.
- 13 Abdullah Uçman. Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi edit. Âlim Kahraman (İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları: 23, 2012), 28.
- 14 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 15 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 16.
- 16 Carolyn G. Heilbrun. Kadının Özyaşamını Yazarken... (çev.) (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992), 7.
- 17 Heilbrun, Kadının Özyaşamını Yazarken..., 33.
- 18 Eser Köker. “Eflatun Kadifeden Küçük Bir Fil,” Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 17.
- 19 Selim İleri, Mor Salkımlı Ev (İstanbul: Can Yayınları, 2011), 338.
- 20 İleri, Mor Salkımlı Ev, 338.
- 21 İleri, Mor Salkımlı Ev, 339.
- 22 İleri, Mor Salkımlı Ev, 339.
- 23 Funda Şenol-Cantek. “Laleli’de bir edibe: Halide Edip’in Akile Hanım Sokağı Üzerine,” Fe Dergi: Feminist Eleştiri, cilt: 2, sayı: 2 (2010): 112.
- 24 Şenol-Cantek, “Laleli’de bir edibe,” 112.
- 25 Şenol-Cantek, “Laleli’de bir edibe,” 112.
- 26 Şenol-Cantek, “Laleli’de bir edibe,” 112.

27 Funda Şenol-Cantek ve Elif Ekin Akşit. “Kadınların Kuşaklar ve Sınıflar Arası Bilgi Aktarımları,” Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 534.

28 Halide Edib Adivar, Mor Salkımlı Ev (İstanbul: Can Yayınları, 2011), 13.

29 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 35.

30 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 35-6.

31 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 17.

32 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 17.

33 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 17-8.

34 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 18.

35 Alberto Eiguer, Evin Bilinçdışı (çev.) (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013), 84.

36 Eiguer, Evin Bilinçdışı, 10.

37 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 65.

38 Eiguer, Evin Bilinçdışı, 56.

39 Eiguer, Evin Bilinçdışı, 155.

40 Eiguer, Evin Bilinçdışı, 62.

41 Durakbaşa, “Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve “Kadın Yurttaş,” 463.

42 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 159.

43 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.

44 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 161.

45 Heilbrun, Kadının Özyaşamını Yazarken..., 59.

46 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 160.

47 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 160.

48 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 160-1.

49 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 161.

50 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 165.

51 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 165.

52 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 171.

53 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.

54 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 211-2.

55 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 117-8.

56 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 141.

57 Deniz Kandiyoti, Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar/ Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler (çev.) (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 93.

58 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.

59 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.

60 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 258.

- 61 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 179.
- 62 Michel Foucault, Özne ve İktidar (çev.) (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 79.
- 63 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 9.
- 64 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 179.
- 65 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 179.
- 66 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 182.
- 67 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 183.
- 68 Zeynep Uysal, “Bir Toplum Projesinin Peşinde Halide Edip Adıvar” Doğu-Batı, sayı: 35 (2006): 87.
- 69 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 129.
- 70 Ayşe Durakbaşı. Halide Edib/ Türk Modernleşmesi ve Feminizm (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 165.
- 71 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 72 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272.
- 73 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272
- 74 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 148.
- 75 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 148
- 76 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 155.
- 77 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 155
- 78 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 188.
- 79 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 188.
- 80 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 81 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 82 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 231.
- 83 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 231.
- 84 Zengin, “Devletin Cinsel Kıyıları,” 269.
- 85 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 224.
- 86 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 224.
- 87 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 225.
- 88 Durakbaşı. Halide Edib/ Türk Modernleşmesi ve Feminizm, 108.
- 89 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 90 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 91 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10-11.
- 92 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 11.
- 93 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 263.
- 94 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 191.
- 95 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 191.
- 96 Adıvar, Mor Salkımlı Ev, 198.

- 97 Funda Şenol-Cantek, “Fakir/haneler, Yoksulluğun “Ev Hali”, Toplum ve Bilim, sayı: 89 (2001): 102.
- 98 Judith Butler, Cinsiyet Belası/ Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (çev.) (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 45.
- 99 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 198.
- 100 Adivar, Mor Salkımlı Ev, 199.
- 101 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 9.
- 102 Durakbaşı. “Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve “Kadın Yurttaş,” 462.
- 103 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 104 Ünlü, “Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı,” 10.
- 105 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272.
- 106 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272.
- 107 Arabacı, “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında,” 272.
- 108 Yunus Bilge, “Halide Edip’in Yedigün Dergisindeki Yazılarında Kadına Bakışı”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science,5, sayı: 4 (2012): 44.
- 109 Bilge, “Halide Edip’in Yedigün Dergisindeki Yazılarında,” 44.
- 110 Zeliha Güneş, “Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Konusunda Halide Edip’le Yapılan Bir Söyleşi”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, cilt: 5, sayı: 2 (2012): 158.
- 111 Güneş, “Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Konusunda,” 160.
- 112 Uçman, Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi, 28.

Kaynakça

- Adivar, Halide Edib. Mor Salkımlı Ev (İstanbul: Can Yayınları, 2011).
- Arabacı, Hacı Murat. “Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edib Adivar’ın Faaliyetleri Ve Mustafa Kemal Atatürk” Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 19 (2007): 271-94.
- Bilge, Yunus. “Halide Edip’in Yedigün Dergisindeki Yazılarında Kadına Bakışı”, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science,5, sayı: 4 (2012): 43-61.
- Butler, Judith. Cinsiyet Belası/ Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (çev.) (İstanbul: Metis Yayınları, 2012).
- Çalışkan, Gülhanım. Everyday Life Experience of Working Mothers and Their Hidden Geographies in Ankara Metropolitan Area (Ankara: ODTÜ, 1995).
- Durakbaşı, Ayşe. “Türk Modernleşmesinin Kamusal Alanı ve “Kadın Yurttaş,” Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girenken Türkiye’de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 461-474.

Durakbaşa, Ayşe. Halide Edib/ Türk Modernleşmesi ve Feminizm (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).

Eiguer, Alberto. Evin Bilinçdışı (çev.) (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2013).

Foucault, Michel. Özne ve İktidar (çev.) (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011).

Güneş, Zeliha. "Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Konusunda Halide Edip'le Yapılan Bir Söyleşi", The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, cilt: 5, sayı: 2 (2012): 157-162.

Heilbrun, Carolyn G. Kadının Özyaşamını Yazarken... (çev.) (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1992).

Kandiyoti, Deniz. Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar/ Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler (İstanbul, Metis Yayınları, 2011).

Köker, Eser. "Eflatun Kadifeden Küçük Bir Fil," Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 17-24.

Özbay, Cenk ve İlkey Baliç. "Erkekliğin Ev Halleri!", Toplum ve Bilim, sayı: 101 (2004): 89-103.

Şenol-Cantek, Funda. "Fakir/haneler, Yoksulluğun "Ev Hali", Toplum ve Bilim, sayı: 89 (2001): 102-131.

Şenol-Cantek, Funda. "Laleli'de bir edibe: Halide Edip'in Akile Hanım Sokağı Üzerine," Fe Dergi: Feminist Eleştiri, cilt: 2, sayı: 2 (2010): 111-114.

Şenol-Cantek, Funda ve Elif Ekin Akşit. "Kadınların Kuşaklar ve Sınıflar Arası Bilgi Aktarımları," Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar / Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan der. Serpil Sancar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011), 525-561.

Şentürk, Levent. "Eril Kente Dönüş," Cins Cins Mekan der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2013), 36-62.

Tüzer, İbrahim. "Kimliklerin Çatıştığı Mekân: "Kıralık Konak" ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller" bilig, sayı: 41 (2007): 225-239.

Uçman, Abdullah. Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi edit. Âlim Kahraman (İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları: 23, 2012).

Uysal, Zeynep. "Bir Toplum Projesinin Peşinde Halide Edip Adıvar" Doğu-Batı, sayı: 35 (2006): 87-107.

Ünlü, Aslıhan. "Değişen Tarih Ve Metin Anlayışı İçinde Biyografik Dram- II: Tarihten oto/biyografiye, oto/biyografiden drama Halide Edip Örneği" Yedi, DEÜ GSF Dergisi, sayı: 6 (2011): 9-21.

Zengin, Aslı. "Devletin Cinsel Kısımları: İstanbul'da Fuşun Mekânları," Cins Cins Mekân der. Ayten Alkan (İstanbul: Varlık Yayınları, 2013), 264-283.